

УДК 021.3/4:379.8-057.875

Тамара Ковальчук,
старший викладач кафедри
педагогіки Національного
університету біоресурсів і
природокористування України

Богдан Опальчук,
бакалавр Національного
університету біоресурсів і
природокористування України

Роль бібліотек в організації дозвілля студентської молоді

Висвітлено роль бібліотеки в організації дозвілля студентської молоді. Зроблено спробу проаналізувати дозвіллеву діяльність сучасної молоді, збагнути причини, виявити мотивації, зовнішні та внутрішні умови, засоби, особливості, інші чинники, які ведуть молодих людей до бездуховності та деградації особистості, проаналізовано діяльність бібліотеки як координатора в організації дозвілля студентської молоді.

Ключові слова: дозвілля, сфера вільного часу, бібліотека, особистість, самопідготовка, духовний світ людини, дискотека.

Актуальність теми. Проблема організації дозвілля, дозвіллевої діяльності в нашій країні є надзвичайно злободенною. Існують суперечності, зумовлені невідповідністю між сутністю дозвілля та існуючими в реальній дійсності формами і методами його проведення. Дозвіллева діяльність поділяється на культурну та антикультурну, асоціальну, а в гіршому випадку — злочинну [3]. Основні розбіжності між цими її видами полягають у тому, що культурно-дозвіллева діяльність спрямована на розвиток особистості, створення цінностей, які схвалює суспільство; антикультурна, навпаки, на руйнування особистості. Такого роду діяльність суперечить духовній суті людини і призводить до знищення внутрішнього духовного світу особистості.

У молодіжному середовищі, на жаль, привабливішим є антикультурне дозвілля. Засоби масової інформації, по суті, створили ореол процвітаючого злочинця, що легко йде по життю. Необхідно поступово перекласти зусилля молодих людей зі сфери антикультурної в культурно-дозвіллеву. Саме культурно-дозвіллева діяльність формує позитивні особистісні якості молодого людини. Розгалужена мережа бібліотек нашої країни, їхні фонди, читальні зали, діючі виставки допомагають у формуванні цих позитивних особистісних якостей молодого людини, спрямованих на всебічний і гармонійний її розвиток. Але бібліотека виступає не лише пасивним пропагандистом культурного дозвілля студентської молоді, а й активним організатором. Детальніше про методи її роботи йтиметься далі в публікації.

Стан вивчення питання. Проблемами дозвілля та вільного часу займалися В. Лавриненко, В. В. Бочелюк, В. Й. Бочелюк, А. Воловик, В. Воловик, Р. Стеббинс, Ю. Стрельцова, В. Піча, В. Бочарова, Г. Анашкіна, Б. Трушин, І. Єрошенков, Т. Кисельова [7], Ю. Красильникова, Б. Мосальова, В. Новаторова, Г. Орлова, П. Фомичова, В. Байкова та ін. [2; 3; 5; 8; 9].

Варто звернути увагу на методологічні та теоретичні аспекти соціології вільного часу, які активно розробляють В. Артемов, А. Гордон, Г. Зборовський, Е. Клопов, І. Малінова, Г. Орлов, В. Орлов, В. Патрушев, Б. Трушин, Г. Пруденський та ін. Їхні дослідження стосувалися визначення категорії "вільний час", його структури і змісту; вивчення факторів, які впливають на раціональне використання вільного часу; вивчення бюджетів та особливостей вільного часу різних груп населення; аналіз взаємозв'язку вільного часу з працею, освітою, культурним рівнем, використанням можливостей бібліотек у його підвищенні тощо; соціального

регулювання вільного часу. Не менш важливими є наукові дослідження зарубіжних вчених, зокрема Г. Чейнена, А. Швейцара, Г. Торо, Р. Декарта та ін.

Результати досліджень та їхнє обговорення. Дуже великий вплив на свідомість молоді мають інформаційні технології, які заповнили наше сьогоднішнє. Складається таке враження, що нам хтось нав'язує розваги, стиль життя, моральні цінності: серіали, які переповнені еротичними сценами, жорстокістю, підступністю; примітивну музику; нічні клуби, що затягують молодь; наркотики та алкоголь, які вбивають. Все це — реалії нашого повсякденного життя. Звичайно, не всі піддаються спокусі, але таких дуже мало.

Мета нашого дослідження — виявлення ролі рис особистості в діяльності студентської молоді, особливостей організації її вільного часу та дозвілля, в чому важко переоцінити роль бібліотеки. Однак це питання ще недостатньо вивчене. Тому-то серед проблем, порушених у пропонованій публікації, аналізується й та, що пов'язана із роботою бібліотеки як координатора в організації дозвілля студентської молоді. Діяльність студентів є своєрідною за своєю метою, змістом, зовнішніми і внутрішніми умовами, засобами, особливостями проходження психічних процесів, виявленням мотивації, станом особистості та колективу, іншими чинниками.

Інтерес до проблем молоді загалом, проведення нею вільного часу, що є *предметом* нашого дослідження, є постійним і стійким у вітчизняній філософії, соціології, психології, педагогіці. Її соціально-філософські проблеми, як важливої соціальної групи суспільства, знайшли своє відображення у дослідженнях С. Іконнікової, І. Ільїнського, І. Копа, В. Лисовського та інших вчених [2].

Відома багатомірність, поліфонічність вільного часу створює широкі можливості для розроблення різних методологічних підходів, концепцій, дослідницьких напрямів у теоретичному осмисленні сутності вільного часу, що визначається станом усього комплексу соціально-економічних, політичних і культурних чинників, що забезпечують життя суспільства. Вільний час — частина позаробочого, позанавчального часу, що є сферою формування і виявлення різних рівнів життєдіяльності, безпосередньо спрямованих на всебічний і гармонійний розвиток особистості [3, с. 301]. Вільний час виражається насамперед у діяльності, що визначається внутрішньою, особистою необхідністю, інакше кажучи, системною життєвих орієнтацій, потреб та інтересів кожної людини.

А саме на ці орієнтації, потреби та інтереси значною мірою впливає книга. Тож цілком зрозуміло, що бібліотеки широко використовують її можливості при організації дозвілля студентської молоді, складовою якого є й читання. Однозначно воно є важливим інструментом у підготовці майбутніх фахівців. Оскільки, як показують дослідження науковців, нині читання втрачає свій статус найпрестижнішого заняття та улюбленої форми проведення дозвілля й орієнтоване на задоволення не стільки загальнокультурних естетичних потреб, скільки інформаційно-прагматичних.

Хоча проблема читання не є темою нашого дослідження, а лише дотична до деяких його аспектів, все ж обійти її актуальність вважаємо недоцільним, а вона насамперед пов'язана, як зазначає М. Соареш, з тим, що комп'ютерна революція отримала повну перемогу над молодим поколінням, після чого можна й засумніватись у його досить-таки оптимістичному прогнозі щодо майбутнього книги. А вона завдяки тим зручностям, що надає у різних сферах письмової комунікації, залишається "поза конкуренцією з точки зору вирішення багатьох завдань сучасної культури — розвитку уваги, тренування пам'яті, набуття знань, засвоєння аналітичних підходів до явищ навколишнього світу".

У свою чергу, культура дозвілля є одним з найважливіших засобів реалізації сутнісних сил людини й оптимізації соціально-культурного середовища, що її оточує. У цій діяльності, як правило, присутні моменти перетворення, пізнання й оцінки [5, с. 31]. Дозвілля як частина вільного часу залучає молодь своєю нерегламентованістю і добровільністю вибору різних форм, демократичністю, емоційною насиченістю, можливістю поєднати в ньому фізичну та інтелектуальну діяльність, творчу і споглядальну, виробничу й ігрову. Для значної частини молодих людей соціальні інститути дозвілля є основними джерелами соціально-культурної інтеграції та самореалізації. Однак усі ці переваги діяльності сфери дозвілля поки ще не стали надбанням, звичним атрибутом способу життя усієї молоді.

Одним з найпоширеніших видів дозвілльової діяльності, відпочинку, розваг молоді є дискотека. Вона виступає як одна з популярних сучасних форм самодіяльної творчості, стимулює прояв організаторських здібностей, відкриває широке поле для технічної творчості, винахідництва, розвиває пізнавальну активність, художнє чуття, музикальність, режисерську інтуїцію, артистизм, навички спілкування тощо. Іншими словами, участь у творчому колективі дискотеки потребує відомого універсалізму, а одним із джерел його набуття є, як відомо, література. Студенти нашого вищого навчального закладу широко використовують можливості університетської бібліотеки та галузевої книгозбірні, співробітники яких допомагають у добірї необхідної літератури, організують виставки нових надходжень, беруть участь у підготовці до різноманітних заходів тощо. Місце бібліотеки у загальному зрізі проведення часу студентською молоддю дає змогу визначити дослідження, проведене авторами публікації на другому курсі педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України. Нами була вибрана група в кількості двадцяти двох осіб, які проживають в одному гуртожитку. Дані

заносилися у відповідні облікові картки для кожного об'єкта дослідження. Приклад опрацювання отриманих даних для конкретної особи подано нижче (рис. 1). Інформація про особисте життя залишалася конфіденційною, тільки спостерігачеві було відомо, який студент в реальному житті відповідає опису.

Учасниця експерименту I

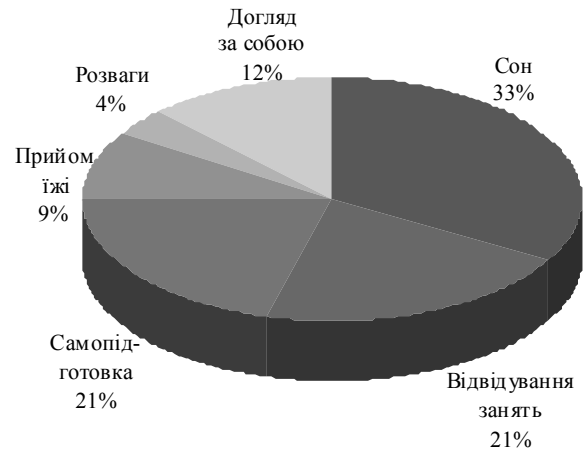

Рис. 1. Використання часу

Після проведення спостереження, узагальнення даних, виведення середньо-статистичних показників (табл. 1) нами було виявлено, що юнаки витрачають на сон в середньому на 2% більше, ніж дівчата (приблизно 36% і 34% відповідно). Різниця у два відсотки спостерігається у самопідготовці: дівчата — приблизно 16% (66% з них готувались до занять у бібліотеці НУБіП України та бібліотеках міста) загального часу, юнаки — 14% (53% з них працювали над літературою у бібліотеках); та в аудиторному навчанні — 19 і 17% загального часу. Розвагам хлопці приділяють більше часу — 20%, дівчата — 17%. Приготування їжі у дівчат займає 8% загального часу, у хлопців — 7%. В однаковій мірі і хлопці, і дівчата слідкують за своєю зовнішністю. На це витрачається 6% часу (табл. 1).

У період проведення спостереження були виявлені цікаві факти із студентського життя. Молодь живе, як свідчать спостереження, повноцінним життям, яке складається з низки видів діяльності. Насторожує лише декілька негативних факторів впливу: куріння, наркоманія, алкоголізм, ігроманія. Деякі романтичні фільми, драми, трагедії, які демонструє телебачення, негативно впливають на молодь. Звичайно, не можна стверджувати, що всі фільми погані. Але мова йде про те, що молоді люди часто не готові до труднощів, які на них чекають в особистому житті і "рятуються фільмами", тікаючи від дійсності, до того ж, героями цих кінострічок є супермени, яким все в житті дається легко й які ні перед чим не зупиняються для досягнення мети. До того самого привчають книги легких жанрів.

Таблиця 1

Середньостатистичні дані розподілу вільного часу та дозвілля студентів педагогічного факультету НУБіП України

№ учасника експеримента	Юнаки						Дівчата						
	Сон, %	Догляд за собою, %	Самопідготовка, %	Заняття, %	Приготування їжі, %	Розваги, %	№ учасник експеримента	Сон, %	Догляд за собою, %	Самопідготовка, %	Заняття, %	Приготування їжі, %	Розваги, %
I	31	5	22	22	10	16	I	38	2	24	24	10	4
II	37	4	9	14	10	26	II	34	2	23	21	5	15
III	39	5	15	15	2	19	III	36	10	16	18	10	10

IV	33	5	27	21	9	5	VI	38	5	8	13	9	27
V	35	4	9	19	8	25	V	32	2	26	24	9	8
VI	38	4	30	21	5	2	VI	36	12	17	18	11	6
VII	41	8	10	9	6	26	VII	32	5	16	18	9	20
VIII	36	10	8	9	7	30	VIII	37	8	9	15	3	28
IX	34	4	10	21	6	25	IX	32	8	12	15	11	22
X	30	9	9	18	6	28	X	32	9	15	19	5	20
XI	38	9	9	18	7	19	XI	31	4	16	19	7	23
C/3	36	6	14	17	7	20	C/3	34	6	16	19	8	17

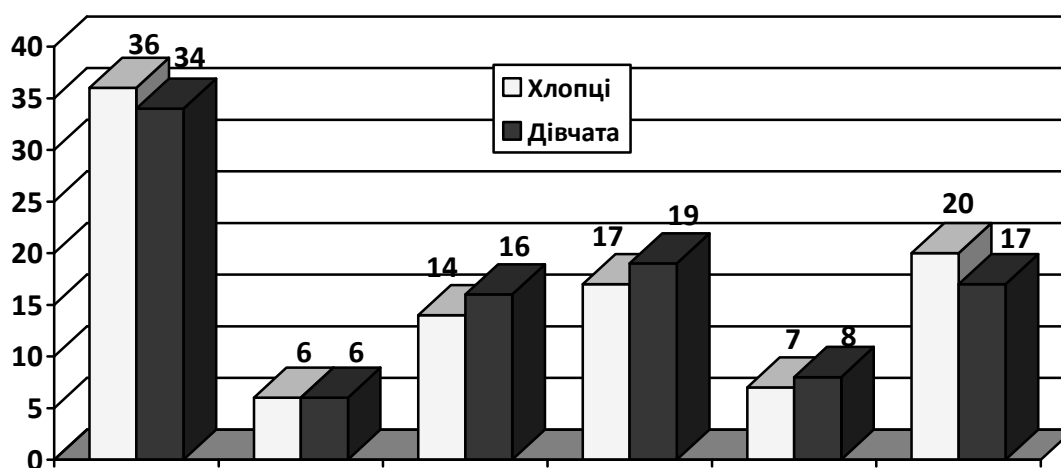

Рис. 2. Співвідношення розподілу вільного часу та дозвілля між студентами педагогічного факультету НУБіП України

У ході дослідження було з'ясовано позицію студентів щодо проблеми використання вільного часу. На їхню думку, вона тісно пов'язана з тим, що бездуховність дедалі більше вражає наше суспільство. Але вирішення цього глобального питання варто розпочинати з простіших — запобігання і боротьби зі шкідливими звичками: курінням, наркоманією, ігроманією тощо.

Тут важко переоцінити значення бібліотеки як осередку духовності, координатора роботи з виховання молоді, у тому числі й студентської, на кращих національних і світових традиціях, пропагандиста здорового способу життя. А він значною мірою залежить від уміння використовувати вільний час та проводити дозвілля, що і є предметом нашого дослідження.

Як бачимо з табл. 1 і рис. 2, діяльність студентів ми розділили на шість основних видів: сон, відвідування занять, самопідготовка (в тому числі праця у бібліотеках), розваги, догляд за собою, приготування їжі. Із середньостатистичних даних видно, що юнаки сплять більше, ніж дівчата. Це пояснюється тим, що вони виділяють більше часу на розваги, які вимагають затрат більшої кількості енергії та часу на її відновлення. Під поняттям "розваги" ми розуміємо саме ті, які популярні серед досліджуваної нами аудиторії: відвідування нічних клубів, дискотек, вечірок.

Саме в клубах молодь почувається вільною від батьків, правил, норм поведінки. Часто ця "свобода" дається занадто дорогою ціною — ціною здоров'я молодої людини, а то й самого життя. Розуміння приходить занадто пізно, найчастіше на перехресті життя і смерті. Нічні клуби розбещують молодь, роблять її слабкою духом (беззахисною) під впливом алкоголю, наркоманії, розпусти. На превеликий жаль, це головні чинники, які сприяють занепаду і деградації моралі нашої молоді. Є ще одна велика небезпека, яка чагує на молодь: венеричні хвороби. Ці хвороби з'явилися з появою Homo Sapiens і супроводжують її впродовж всієї історії існування...

Попри все, у більшості студентів нашого університету на першому місці все ж таки навчання. Молодь знаходить час на навчання і підготовку до семінарсько-практичних занять та конференцій. Ця підготовка набуває ґрунтовності, якщо у звичку входить постійна праця у читальних залах бібліотек. Звичайно, не всі учасники нашого дослідження готувались до занять, відвідували їх, але ж і не всі ходили в нічні клуби, не всі приймали легкі наркотики... Добре, що кожна людина є індивідуальністю. Більшість студентів розуміють, що саме вони творять своє життя, дотримуються здорового способу життя, адже саме в цьому їхнє майбутнє... Дослідження показало, що студенти змінюють стереотипи, які склалися упродовж століть щодо гендерної нерівності в Україні.

Не менш важливою є проблема небезпечного впливу на молоде покоління "важкої" музики. Окремі музичні жанри впливають на особистість, руйнуючи її психіку, часто мимоволі роблять рабами різноманітних груп, виконавців, діджеїв. У цьому ми мали нагоду переконатися у ході дослідження. Його результати викликають тривогу.

Дослідження підтверджує те, що люди мимоволі стають рабами, заручниками чужих намірів. Не потрібно витратити сили на винищення населення, молодь зробить це сама в дуже цивілізований спосіб, бо засіб винищення вже існує: розпушта, наркотики, алкоголь, ігроманія, невиліковні хвороби і бездуховність. Надзвичайно важливо, щоб суспільство, особливо педагогічна громада, почало невідкладно діяти. Потрібно докорінно змінити зміст, завдання, форми і методи педагогічної діяльності у сфері дозвілля, про що засвідчили й студенти, адже сфера дозвілля — це благодатний ґрунт, який неодмінно дасть чудові сходи. І серед тих, хто "працює на тій ниві", й співробітники бібліотек. Співбесіди із студентами, які брали участь у нашому дослідженні, засвідчили, що в основному вони задоволені послугами, що їх надають бібліотеки.

Дозвілля визначається як особлива сфера життя особи та суспільства, що містить великі можливості для виховання молоді, становлення й розвитку особистості, набуття досвіду вирішення життєвих проблем. Тут природно реалізуються її інтереси і потреби, особистісні та соціальні амплуа, розвивається активність, творча ініціатива, здійснюється пошук нових ціннісних орієнтирів шляхом вільного вибору видів діяльності. У процесі дозвіллевой діяльності формуються ціннісні орієнтації, культурні потреби, смаки, емоційно-вольова сфера молоді.

Виходячи з того, що культура суспільства — це складна багатогранна система, складовими якої є мова, література, мистецтво, наука, політика, релігія, традиції, звичаї, ідеологія, під студентською дозвіллевою культурою розуміється стан і рівень організації дозвілля майбутніх фахівців у суспільстві на певному етапі його розвитку. Дозвіллева культура особистості являє собою певну інтегративну якість, що виявляється на індивідуальному рівні організації вільного часу, реалізується через систему установок, знань, цінностей, емоцій у різноманітних видах дозвіллевой діяльності (грі, художній і технічній творчості, спорті, спілкуванні) [8; 9].

Таким чином, дозвілля має значний виховний потенціал у формуванні громадянських рис молоді, який можна спрямувати на національне виховання молодого покоління [4]. Організацію культурно-дозвіллевой діяльності ми розуміємо як двобічний процес, в якому органічно поєднуються опосередкований педагогічний вплив вихователя, вчителя, викладача з активною самодіяльністю студентів, їхньою свободою у виборі видів і форм дозвілля та способів заповнення його змісту. Специфіка організації культурно-дозвіллевой діяльності зумовлена особливостями її об'єкта (який одночасно є суб'єктом вільного вибору змісту, форм і видів дозвілля) — характером його дозвіллевого спілкування (високий рівень психологічної сумісності, взаєморозуміння й уваги; чуйність і симпатія; виключення безпеліційного вказівного тону) з вихователем, педагогом (тобто суб'єктом педагогічного супроводу й керівництва), змістом та засобами опосередкованого педагогічного впливу (його формами, методами, прийомами).

Висновки. Під час спостережень за учасниками експерименту були виявлені цікаві факти з їхнього життя. Ми дізналися, що молодь живе повноцінним та різноманітним життям, яке складається з низки видів діяльності, серед яких на першому плані для більшості студентів — навчання. Одним із факторів успішного засвоєння навчальної програми є відвідування бібліотеки вишу, галузевої сільськогосподарської. Насторожує лише вплив на молоде покоління шкідливих факторів: куріння, наркоманії, алкоголізму, ігроманії... ЗМІ нав'язують молоді нерозбірливі, легкодоступні стосунки. Романтичні фільми, драми, трагедії, які нам пропонує телебачення, мають великий вплив на молоду неврівноважену психіку, що може призвести до трагічних випадків.

Дозвілля великої частини молоді проходить у нічних клубах, на дискотеках, вечірках, які дуже популярні, зваблюють розвагами, розбещують молодь. Варто відзначити й те, що музика не завжди позитивно впливає на особистість, окремі з її жанрів руйнують психіку людини, особливо молоді, роблять багатьох фанатами різноманітних груп, виконавців, діджеїв. Культуру загалом і музичну зокрема потрібно виховувати. У Національному університеті біоресурсів і природокористування України у цьому здобуто позитивний досвід. Проводяться конкурси, фестивалі, змагання, конференції, безпосередніми організаторами яких є студенти. Вони ж беруть участь і в культурних загальноміських заходах. Однак, як показало дослідження, молодь приваблюють насамперед так звані неформальні заходи і саме своєю небезпекою в усіх вимірах та уподобаннях. Тому варто подумати про наступність у формуванні естетичних смаків у різних навчальних та культурних закладах, в яких перебувають молоді люди. Тут широке поле діяльності для вітчизняних бібліотек.

Список використаної літератури

1. Байкова В. Т. Досуг, свободное время / В. Т. Байкова. — М. : Просвещение, 1985. — 169 с.
2. Бочарова В. Т. Педагогика социальной работы / В. Т. Бочарова. — М. : Просвещение, 1994. — 239 с.
3. Бочелюк В. Й. Дозвіллєзнавство : [навч. посіб.] / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. — К. : Центр навч. л-ри, 2006. — 208 с.
4. Виховання — це мистецтво. — Кіровоград : Центр.-Укр. в-во, 2003.
5. Воловик А. Педагогіка дозвілля : [підручник] / А. Воловик, В. Воловик. — Х. : ХДАК, 1999. — 332 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко — К. : Либідь, 1997. — 376 с.
7. Трушин Б. Творческий потенциал свободного времени / Б. Трушин. — М. : Профиздат, 1990. — 153 с.
8. Ерошенков И. Н. Культурно-досуговая деятельность в современных условиях / И. Н. Ерошенков. — М. : НГИК, 1994. — 69 с.
9. Киселева Т. Т. Социальный педагог в культурно-досуговой сфере / Т. Т. Киселева, Ю. Д. Красильников — М. : Просвещение, 1991. — 236 с.

Освещены проблемы организации досуга студенческой молодежи и особенности проведения свободного времени. Сделана попытка проанализировать досуговую деятельность современной молодежи, понять причины, выявить мотивации, внешние и внутренние условия, средства, особенности, другие факторы, которые ведут молодых людей к бездуховности и деградации личности.

The problems of leisure of students and features of free time are considered. There is an attempt to analyze the leisure activities of modern young people and explain the causes, identify motivation, external and internal conditions, facilities, features and other factors which push young people to the spiritual vacuum and lead to degradation of the individual.

Надійшла в редакцію 4 липня 2011 року